

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ*

ΥΠΟ

ΑΡΧΙΜ. ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Κ. ΠΟΛΑΚΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐν τέλει ἐτάχθησαν ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντίας τῆς Κύπρου Ἐπιφάνιος. Ὁ Ἱερώνυμος ἐπανελθὼν ἐκ νέου εἰς Ἀντιόχειαν, ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ φίλου του πρεσβυτέρου Εὐαγρίου¹. Ὁ πρεσβύτερος οὗτος, ἐκπροσωπῶν τὰς τάσεις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, κατ' ἀρχὰς ἐδείκνυε διαφέρον ὑπὲρ τῆς μερίδος τοῦ Μελετίου. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος, παρὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Εὐαγρίου, δὲν ἠπατήθη. Ὁ πρεσβύτερος ἐδιδάχθη εὐγενῶς παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας περὶ τῆς ὀρθῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς. Ἐν τέλει ὁ Εὐάγριος ἠναγκάσθη νὰ διαδηλώσῃ τὰς ἀληθεῖς βλέψεις του. Προσεχώρησεν εἰς τὴν μερίδα τοῦ Παυλίνου καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ τούτου, ὄντος ἐπιθανατίου, διαδόχος αὐτοῦ (388).

Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἔλθων εἰς Ἀντιόχειαν, ἵνα λάβῃ ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀπολλιναρίου, δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς κατὰ τοῦ Παυλίνου κατηγορίας ἐπὶ σαβελλιανισμῷ ἐπειδὴ συνέχευε τοὺς ὄρους οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. Πρὸς τούτοις, ὁ Παυλῖνος ἐπέδειξεν ὁμολογίαν πίστεως φέρουσαν τὴν ὑπογραφήν του, γραφείσαν δὲ ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου. Τοιοῦτον σπουδαῖον μνημεῖον ἤρκει διὰ νὰ πεισθῇ ὁ Ἐπιφάνιος περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Παυλίνου καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς κοινωνίαν μετ' αὐτοῦ².

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 455.

1. Ὁ Εὐάγριος καταγόμενος ἐξ Ἀντιοχείας, υἱὸς Πομπηϊανοῦ τοῦ Ἀντιοχέως, εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας Εὐσεβίου. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ρώμῃ, παρέσχε δὲ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν Δάμασον, ἐμπλακέντα λίαν ἐπικινδύνως εἰς τὴν παγίδα τοῦ Ἰουδαίου Ἰσαάκ. Ὁ Εὐάγριος κατόρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ τοῦ Οὐαλεντιανοῦ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ δίκην τοῦ Δαμάσου. Οὐδόλως ἀπίθανον, ὅτι κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαμάσου ἐπανήλθεν εἰς Ἀντιόχειαν (374) διὰ νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἐκκρατήσεως τῶν ἀπόψεων τῆς Ρώμης. Ἐκόμισε καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασίλειον οὐχὶ εὐνοϊκὴν. Ἐμφανίσας κατ' ἀρχὰς ἑαυτὸν ὡς εἰρηνευτικὸν σύνδεσμον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἔδωκεν ὑπόσχασιν εἰς τὸν Βασίλειον, ὅτι θὰ μετεῖχε τῆς συνάξεως τοῦ Μελετίου. Δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του. Ἐλίπισεν ἡμᾶς—ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ὁ Βασίλειος—ὁ ποθεινότατος υἱὸς Δωρόθεος, ὁ συνδικάκωνος, ἀπαγγέλλας περὶ τῆς εὐλαβείας σου, ὅτι ὤκνησας μετασχεῖν αὐτῶν τῆς συνάξεως, καίτοι οὐ τοιαῦτα ἡμῖν ἦν τὰ ὁμολογημένα, εἴ τι ἐγὼ μέμνημαι...». Ἐπιστ. 156. Πρβλ. A. Clerval, Damase Ier (366—384) ἐν Dictionn. de théologie cathol., IV¹, 28 ἐξ.

2. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων, 77, 20—21.

Οἱ δύο οὗτοι ἄλλως μετὰ τοῦ μ. Ἀθανασίου ἦσαν διὰ τὸν Ἱερώνυμον οἱ μόνοι ὀρθόδοξοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ¹. Πᾶσα λοιπὸν ἐπαφὴ τοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὸν Μελέτιον ἀπεκλείετο καθὼς καὶ ἡ ὀρθὴ ἐκτίμησις τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἐπιφάνιος ἤρχετο οὕτω εἰς ἀντίθεσιν ἐμφανῆ πρὸς τὴν ὀλότητα σχεδὸν τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν μέγαν ἱεράρχην τῆς Καισαρείας, τὸν ὁποῖον ἐνόμισεν ἀσφαλῶς, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ συντάξῃ μετὰ τῆς μερίδος τοῦ Παυλίνου². Ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν εἰς Κύπρον διὰ γράμματος ἀνεκοίωσε τὰς σκέψεις του πρὸς τὸν μ. Βασίλειον, προφανῶς διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν εὐνοίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου. Ἐδόθη οὕτω ἡ εὐκαιρία εἰς τὸν μ. Βασίλειον, ὅπως μίαν εἰσέτι φορὰν ὑποδείξῃ τὸν δίκαιον τρόπον τῆς λύσεως τοῦ σχίσματος καὶ διατρανώσῃ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Μελέτιον.

Εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἐπιφάνιον ἀπάντησίν του, δίδει κατ' ἀρχὰς τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες ὑφίσταντο τοὺς παρὰ τῶν ἀρειανῶν δεινοὺς διωγμοὺς καὶ οὐδεμίαν εὕρισκον συμπάθειαν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις «...τοῖς πώμασιν ἐναλλόμεθα, τὰ τραύματα ἐπιξάινομεν, τὰς παρὰ τῶν αἰρετικῶν ἐπηρείας, οἱ δοκοῦντες τῷ αὐτῷ κοινωνεῖν φρονήματι, ἐπιτείνομεν, καὶ οἱ ἐν τοῖς καιριωτάτοις ἔχοντες συμφωνίαν ἐνί γε τινι πάντες διεστήκασιν ἀπ' ἀλλήλων»³. Εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ὁ Βασίλειος οὐδόλως ἀμφιβάλλει, ὅτι θὰ ἴδῃ αὐτὴν ἡμέραν τινὰ ἠνωμένην, καὶ περ δεχομένην ἰδιαίτερος τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ ἐχθροῦ, μνησικακοῦντος ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ τὸ πρῶτον ἀντήγησεν ἡ προσηγορία τοῦ χριστιανοῦ. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην δὲν ἐλυμαίνετο μόνον ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις. Καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλους. Ρητῶς δὲ διεδήλωσεν ὁ Βασίλειος, ὅτι εὕρισκετο καὶ θὰ εὕρισκεται εἰς κοινωνίαν μετὰ τοῦ Μελετίου. Τοῦτον—ἐξακολουθεῖ ὁ Βασίλειος—ἡ ἐκκλησία τῆς Καισαρείας ὑπερηγάπησε διὰ τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Κωνσταντίου καὶ τὴν ἀνένδοτον ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας στάσιν του. Τοῦτο εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ ὁ Ἀθανάσιος καὶ ἡ συμφιλίωσις μετὰ τοῦ Μελετίου θὰ συνετελεῖτο, ἂν μὴ παρενεβάλλοντο αἱ ἐπιδράσεις κακῶν συμβούλων. Ἡ εἰρηνικὴ λοιπὸν προσπάθεια τοῦ Ἐπιφανίου ὄφειλε νὰ στραφῇ οὐχὶ περὶ τὴν συνένωσιν τῶν μὲν καὶ τὴν διὰ

1. Migne, ser. lat., 23, 374.

2. Ἡ «ἀπλοϊκότης» τοῦ Ἐπιφανίου ἐγένετο πρόξενος οὐχὶ μικρῶν δεινῶν καὶ εἰς τῶν συγγημάτων τοῦ Ὠριγένους, ἐξωθούμενος προφανῶς ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας. Ὁ Θεόφιλος καίτοι πρότερον ἐμέμπετο τὸν Ἐπιφάνιον ὡς δεχόμενον «ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεόν», δὲν ἐδίστασε νὰ συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ κυρίου ἐπισκόπου καὶ νὰ ἐκμεταλλευσθῇ τὸν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζῆλόν του εἰς τὰς οἰκτρὰς κατὰ τοῦ Χριστοῦ πρᾶξις του. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστ., VI, 10 ἐξ. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., VIII, 14 ἐξ.

3. Ἐπιστ. 258, 1.

σπασιν τῶν δέ, ἀλλὰ νὰ προσαγάγη «τῇ προϋπαρχούσῃ ἐνώσει τὰ κεχωρισμένα», ἵνα οὕτω ἀποδοθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ἰσχὺς. Τοῦτο ἀπέβαινε εὐχερέστερον νῦν, ὅτε καὶ ὁ Ἐπιφάνιος ἐδέχθη τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὴν ὁποίαν θὰ ἠσφάλιζε καὶ παρὰ τοῖς ὁπαδοῖς τοῦ Παυλίνου.

Ὑπὸ τὰς περιφράσεις, τὰς συνήθεις εἰς τὸ ὕφος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου, ἐμφαίνεται σαφῶς ὁ ἔλεγχος διὰ τὴν ἐσφαλμένην πορείαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ Ἐπιφάνιος, ταχθεὶς ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου ἔμεινε ἄνευ ἀποτελέσματος.

Θλιβερὰ ἦτο καὶ ἡ στάσις τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας, τοῦ διαδεχθέντος τὸν Ἀθανάσιον, καθὼς ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν. Ὁ Πέτρος εἶχε γνωρίσει καλῶς τὰ ἐν Ἀνατολῇ γεγονότα, διότι εἶχεν ἀποσταλῆ, ὅτε ἀκόμη ἦτο πρεσβύτερος, ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου πρὸς ἐπιτόπιον ἐξέτασιν. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας παρεῖχε τὴν ἐνίσχυσιν αὐτῆς πρὸς τὸν Παυλῖνον. Ἄλλ' ὅτε ἐσημειώθη ἐνώπιον τοῦ Δαμάσου ἐν Ρώμῃ τὸ θλιβερὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Δωροθέου, τοῦ ἀπεσταμένου τῶν ἀνατολικῶν, ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ πλέον ἐκάκισε τὸν Βασιλείον ὡς μὴ ἀνακοινοῦντα εἰς αὐτὸν τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας ἔγραψε τὴν «ἀπολογίαν» του οὐχὶ ἄνευ πικρίας, ἀλλὰ καὶ εἰρωνείας. Τὸ συνεχὲς τῶν θλίψεων, ἔγραφεν ὁ Βασίλειος, καὶ ὁ κλόνος τῶν ἐκκλησιῶν εἶνε τοιοῦτος, ὥστε οὐδὲν πλέον ξενίζει αὐτόν. Καθὼς οἱ χαλκοτύποι ἐν τοῖς χαλκείοις ἐθισθέντες εἰς τοὺς κτύπους μένουσι ξένοι πρὸς αὐτούς, οὕτω καὶ ὁ Βασίλειος, παρὰ τὴν πυκνότητα τῶν ἀγγελωμένων ἀτόπων, εἰθίσθη νὰ διατηρῇ ἀτάραχον καὶ ἀπτόητον τὴν καρδίαν «πρὸς τὰ παράλογα». Οὐχὶ αἱ σκευωρεῖαι τῶν ἀρειανῶν, φανερῶν ἐχθρῶν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἐλύπουν τὸν Βασιλείον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῶν ὁμοψύχων καὶ ὁμοδόξων. Αἱ συνεχεῖς καὶ πολυάριθμοι παρανομίαι τούτων, οὐδόλως ἐφαίνοντο παράδοξοι εἰς τὸν Βασιλείον· «Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα, διὰ τὸ πολλὰ εἶναι, καὶ συνεχῶς ἐμπίπτειν ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, οὐδὲ ταῦτα παράδοξα καταφαίνεται. Ὅθεν οὔτε ἐκινήθημεν ἐπὶ τοῖς πρώην γινομένοις ἀτάκτως, οὔτε τὰς σὰς διωχλήσαμεν ἀκοάς»¹. Αὐτὴν ἐδοκίμασεν ὁ Βασίλειος ἐκ τῶν διαμειφθέντων ἐνώπιον τοῦ Δαμάσου μεταξὺ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Δωροθέου καὶ τῆς συγκαταριθμήσεως τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Σαμοσάτων Εὐσεβίου εἰς τοὺς ἀρειανούς. Ἡ ὀρθοδοξία τούτων ἦτο ἀναμφισβήτητος. «Οὐκ ἔστι τι ρῆμα ὀρθοδοξίας—ἔγραφεν ὁ Βασίλειος—ὃ μὴ μετὰ πάσης παρησίας παρὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐκηρύχθη ὑπὸ θεῷ μάρτυρι καὶ ἀκροαταῖς ἡμῖν. Ὁ δ' οὐδ' ἂν πρὸς ὄραν αὐτῶν ἐδεξάμεθα τὴν συνάφειαν, εἰ σκάζοντα αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν εὖρομεν»². Ἐν τέλει ὁ Βασίλειος προ-

1. Ἐπιστολὴ 266, 1, Πέτρον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας.

2. Ἐπιστολὴ 266, 2.

τρέπει, ὅπως τὰ παρελθόντα ριφθῶσιν εἰς τὴν λήθην καὶ ἐφεξῆς εὐρεθῆ ἡ εἰρηνικὴ ἀρχή, ἣτις θὰ στηριξῆ τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας ἔμεινεν ἀμετάπειστος.

Ἄλλ' ἡ πεποίθησις τοῦ Βασιλείου περὶ τοῦ ἐγγίζοντος θριαμβοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, δὲν διεψεύσθη. Τὴν ἐνάτην Αὐγούστου 378 ὁ Οὐάλης εὗρισκε βίαιον θάνατον καὶ ὁ μακρὸς διωγμὸς τῶν ὀρθοδόξων ἐλάμβανε πέρας. Ὁ Μελέτιος, ἐξόριστος ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἔδραν του διὰ τὴν θέσιν τὴν κορωνίδα τῆς ἐνότητος τῶν ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του. Ἄλλὰ τοῦ θριαμβοῦ τούτου ὁ ἐξαίρετος πρωτεργάτης αὐτοῦ μόνον τὴν αὐγὴν εἶδεν. Καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, τῆς συνεχοῦς ἀγωνίας, τῶν ἀτελευτήτων μόχθων καὶ ἀγώνων κατὰ παντοίων ἀμελιῶντων ἐχθρῶν, παρέδιδε τὴν εὐγενῆ ψυχὴν αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του τὴν πρώτην Ἰανουαρίου 379.

* *

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὴν πορείαν τοῦ Βασιλείου ἐν τῷ μεγάλῳ ζητήματι τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον οὗτος εἶχεν ἀναλάβει ἦτο ἀνάλογος καὶ πρὸς τὸ κῦρὸς του, ὡς πρώτου ἐπισκόπου μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον ἐκκλησιαστικὴν του μόρφωσιν καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς τὰς διεπούσας τὰς σχέσεις τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας. Μετὰ θαυμαστῆς δευδερχείας διέγινωκε τὰ πραγματικὰ αἴτια τὰ συντραβάσσοντα τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ καθώρισε τὸν τρόπον τῆς εἰρηνεύσεως αὐτῶν καὶ τῆς διασώσεως τῆς ἐνότητος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θέσις τοῦ Βασιλείου, ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τοῦ ἰδεώδους τούτου ἦτο ὄντως δραματικὴ. Διότι, ἀναγνωρίζων τὸ δίκαιον τοῦ Μελετίου καὶ τῆς μεγάλης μερίδος τῆς ἀκολουθοῦσης αὐτόν, ἤρχετο εἰς φανεράν σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δύο ἰσχυροὺς ἐπισκόπους, Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης, οἵτινες εἶχον ταχθῆ μετὰ τοῦ Παυλίνου καὶ ἀνεγνώριζον τοῦτον νόμιμον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας, παρὰ τὸ ἀντικανονικὸν τῆς χειροτονίας αὐτοῦ. Ἄλλος τις, προσκρούων πρὸς τοιοῦτον συνασπισμόν, θὰ συνετριβέτο. Ἡ μεγαλοφροσύνη ὅμως καὶ ἡ στρατηγικὴ τοῦ Βασιλείου ἐγνώριζε τὴν παρακάμπτη ἀνωφελεῖς συγκρούσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν διατυπώσῃ εὐθαρσῶς τὰς προπούσας σκέψεις καὶ κρίσεις. Ὁ ὅλος ἀγὼν ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ ἰδεώδους τῆς διασώσεως τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῆς ἐμπειρώσεως τῆς ἐνότητος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας. Ἐν τούτοις, ἡ σύγκρουσις ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἡ Ρώμη ἐφαρμῶζει ἤδη τὴν πολιτικὴν τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐμφανίζει ἐαυτὴν ὡς τὸ μόνον κέντρον ἐνότητος ἐν τῇ πίστει καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει. Ἐντεῦθεν, οὔτε ὑποχώρησις τῆς Ρώμης εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Παυλίνου ἦτο δυνατὴ, οὔτε καὶ εἰς τὸν Βασίλειον θὰ ἀνεγνώριζέτο ἡ τιμὴ τῆς

πρωτοβουλίας διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου¹. Διὰ τὴν Ρώμην, μόνη λύσις δυνατὴ ἦτο ἡ ὑποταγὴ εἰς τὰ κελεύσματα αὐτῆς². Τὰ ἱστορικά ταῦτα γεγονότα ἔσχον σπουδαίας συνεπειάς. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἐνόησαν τὴν σημασίαν τῶν λόγων τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ ὁ Βασίλειος, ὅτε εἶδε τὰς ἐλπίδας του διαλυομένας, ὅτι δηλαδὴ ἐκ τῆς Δύσεως δὲν ἦδύνατο νὰ προέλθῃ ἀγαθόν τι. Ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ τῆς Ρώμης ὑπέθαλλε τὸν ἐσωτερικὸν παραγμὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, ἐπεβάλλετο ὅπως αὗται στραφῶσι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς βασιλευούσης πόλεως, τὴν ἀποτελοῦσαν ἤδη τὸ φυσικὸν κέντρον τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐνῶ δὲ τὸ σχίσμα κατελύετο ἀντιθέτως πρὸς τὰς βλέψεις τῆς Ρώμης, ταυτοχρόνως ἀνεγνωρίζετο τὸ πρεσβείον τῆς τιμῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, καλουμένην εἰς τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἀποστολὴν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν βαρβάρων. Καὶ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τοιούτου ἱστορικοῦ γεγονότος εἰργάσθη ὁ Μελέτιος μετὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν.

10. ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἡ ἐπίθεσις τῶν Οὐννων, ἐπιδραμόντων ἐκ τῶν Οὐραλίων, κατὰ τῶν Γότθων τῶν κατοικούντων ἐκεῖθεν τοῦ Δουναβέως, ἠνάγκασε τούτους νὰ ζητήσωσι καταφύγιον ἐντὸς τῶν ὄριων τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπετροπή ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν Θράκῃ, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ τραπῶσιν εἰς ἀληθῆ πόλεμον κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας (376). Ὁ Οὐάλης ἀποφασίσας νὰ ἐπέμβῃ προσωπικῶς, πρὶν ἢ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἀντιόχειαν ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων ἀδικίας του καὶ ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἔξορίας τοὺς

1. Ὁ L. Duchesne (Histoire ancienne de l'Eglise. Paris, 1910, II, 420) διερμηνεύων τὰς σκέψεις τῶν δυτικῶν, νομίζει ὅτι ὁ Βασίλειος ἐπεδίωκε τὴν ἴδρυσιν «εἰδους πατριαρχείου μετ' ἐξουσίας ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Πόντου». Ἐν οὐδεμιᾷ ὁμοῦ περιπτώσει ἐξεδήλωσε τοιαύτας βλέψεις. Ἡ μέριμνά του περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Πόντου προήρχετο ἐκ τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων τῆς μητροπολιτικῆς του ἑδρας. Ἐπεδίωξε δὲ συντόμως τὴν πλήρη καὶ στενὴν συνεργασίαν μετὰ τῆς Δύσεως διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ὁ Δάμασος ἴσως διέβλεπε τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ταύτην εὐρύτητα τοῦ πνεύματος τοῦ Βασιλείου, ἀλλ' ἦτο πλέον δέσμιος τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

2. Ὁ H. Lietzmann (Histoire de l'Eglise ancienne. Trad. fr., Paris, 1949, IV, 27) παρατήρησεν ἤδη, ὅτι ὁ Δάμασος οὐδόπως ἠνείχετο ὅπως οἱ ἀνατολικοὶ διαπραγματεύωνται μετ' αὐτοῦ ὡς ἴσοι πρὸς ἴσον. Πρβλ. καὶ E. Fialon, Etude historique et littéraire sur saint Basile. Paris, 1865, σ. 134 ἐξ. L. Duchesne, ἐνθ' ἀνωτέρω, II, 421. Ἐπίσης ὁ H. Leclercq (ἐν Hefele, Histoire des Conciles, Paris 1908, II,) ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Δάμασος «ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ (τοῦ σχίσματος) ἀπέδειξε τὴν μᾶλλον θλιβεράν ἀδεξιότητα». Λίαν δὲ ἀργά — γράφει ὁ Leclercq — κατενόηθη, ὅτι ἡ ἄστοχος πολιτικὴ τοῦ Δαμάσου «ἐστοίχισε πολὺ ἀκριβὰ εἰς τὴν ἀγίαν ἑδραν».

διωχθέντας ἐπισκόπους. Ταῦτα κατὰ τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Ἱερωνύμου¹ καὶ τὸν Ρουφῖνον².

Οἱ ἱστορικοὶ ὅμως Σωκράτης³, Σωζόμενος⁴ καὶ Θεοδώρητος⁵ γράφουσιν, ὅτι ἡ ἀνάκλησις τῶν ἐξοριστῶν ὄφειλετο εἰς τὸν Γρατιανόν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐαλεντινιανοῦ Β' ἐκυβέρενα τὴν Δύσιν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος, ὁ Γρατιανὸς ἀνέλαβε καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τινὰς δὲ μῆνας ἦτο μόνος αὐτοκράτωρ. Ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου 379 συνμερίσθη τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Θεοδοσίου, ἐνὸς τῶν στρατηγῶν του, τὸν ὁποῖον ἀνεκέρυξεν αὐγουστον ἐν Σιριμίω. Καὶ ὁ Γρατιανὸς καὶ ὁ Θεοδόσιος ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ Θεοδόσιος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας του ἀσθενήσας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐξήτησε νὰ λάβῃ τὸ βάπτισμα ἀφ' οὗ πρωτίστως ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἀρχόλιος ἠσπάζετο τὴν πίστιν τῆς Νικαίας⁶.

Ἡ προσοχὴ τοῦ Θεοδοσίου ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν. Ὁ στρατηγὸς Σάπωρος ἐπεφορτίσθη ὅπως μεταβῆ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ ἐπιστατήσῃ προσωπικῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ διατάγματος τῆς 10ης Ἰανουαρίου περὶ ἀνακλήσεως τῶν ἐξοριστῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτοὺς τῶν ναῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν⁷. Ὁ ἀπεσταλμένος στρατηγὸς εὗρέθη ἀντιμέτωπος τριῶν μερίδων· τῶν δύο ὀρθοδόξων μερίδων ὑπὸ τὸν Μελέτιον καὶ τὸν Παυλῖνον καὶ τῆς τρίτης ὑπὸ τὸν Βιτάλιον, ὁπαδὸν τοῦ Ἀπολλιναρίου. Κατὰ τὰς ὁδηγίας τὰς ὁποίας εἶχε λάβει, ὁ Σάπωρος ἐθεώρει ὀρθοδόξους τοὺς κοινωνοῦντας μετὰ τῆς Ρώμης, δηλαδὴ τοὺς δεχομένους τὴν πίστιν τῆς Νικαίας, τὴν ὁποίαν διεκράτει καὶ ἡ Ρώμη.

Ὁ Παυλῖνος προφανῶς ἐνεφανίσθη διεκδικῶν τὰς ἐκκλησίας ὡς μόνος ὀρθόδοξος καὶ «ἀπεσταλμένος» τοῦ Λαμάσου. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ Ἀνατολὴ ἀνεγνώριζε μόνον τὸν Μελέτιον, ὑπομείναντα διαφόρους ἐξορίας ἔνεκα τῆς ὀρθοδοξίας του, ὁ δὲ Σάπωρος δὲν ἠδύνατο νὰ παρίδῃ τὸ γεγονὸς τοῦτο. Διεγράφετο οὕτω σαφῶς ἡ πορεία, τὴν ὁποίαν ὄφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἀποφάσεως, ὁ Σάπωρος φέρεται ὡς ἐπιχειρήσας νὰ συν-

1. Ἐκδ. R. Helm ἐν τῷ «Corpus» τοῦ Βερολίνου, τ. VII.

2. Historia ecclesiastica, II, 13.

3. Ἐκκλ. ἱστορ., V, 2.

4. Ἐκκλ. ἱστορ., VII, 1.

5. Ἐκκλ. ἱστορ., V, 6.

6. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., V, 6.

7. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., V, 5. Ἐκτὸς τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου, ἐπανήλθον ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ὁ Σαμοσάτων Εὐσέβιος, ὁ Ἀμασείας Εὐλάλιος. Πρβλ. Σωκράτους, V, 3 καὶ VI, 39. Σωζομένου, VII, 2. Θεοδορήτου, V, 4. G. Rauschen, Jahrbücher der christlichen Kirche unter dem Kaiser Theodosius dem Grossen. Freiburg i. Br., 1897, σ. 34-36.

διαλλάξῃ τὰ διεστῶτα¹. Ἄλλ' ἐπέισθη, ὅτι μόνη λύσις ἦτο ἡ παράδοσις τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὸν Μελέτιον.

1. Περὶ διαβημάτων πρὸς συμφιλίωσιν τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Παυλίνου γράφουσιν οἱ τρεῖς ἱστορικοὶ. Τὰ κείμενα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

Σωκράτης, V, 5.

«Τότε δὴ καὶ τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Συρίᾳ, διὰ Μελέτιον φιλονικίαν ἔσχεν τοιάνδε φθάσαντες εἰπομεν, ὅτι Παυλῖνος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν, εἰς ἔξορίαν οὐκ ἐπέμπετο. Μελίτιος δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνάκλησιν, πάλιν ὑπὸ Οὐάλεντος ἔξροισθεῖς, ὕστερον ἐπὶ Γρατιανοῦ ἀνεκλήθη. Ἐλθὼν τε εἰς Ἀντιόχειαν, κατέλαβε Παυλῖνον, ἥδη γηραιὸν ὄντα. Εὐθύς οὖν οἱ αὐτῷ προσκειμένοι, σπουδῆν ἐτίθεντο σύνθρονον γενέσθαι Παυλῖνῳ τὸν Μελέτιον. Τοῦ δὲ Παυλίνου λέγοντος παρὰ κανόνας εἶναι, σύνθρονον λαβεῖν τὴν ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθέντα, ἐκβιάζεται ὁ λαός· καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν, παρασκευάζουσιν ἐνθρονισθῆναι αὐτόν. Τούτου γενομένου, πολλὰ φιλονικία κεκίνητο. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἤλθον οἱ λαοὶ ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις. Συναγαγόντες τοὺς ὑποψηφίους εἰς ἐπισκοπὴν, εὗρισκουσι τοὺς πάντας τὸν ἀριθμὸν ἑξ. ἐν οἷς ἦν καὶ Φλαβιανός· ὄρωκ τε τούτους ἠσφαλίσαντο, τὸ μηδένα παρελθεῖν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἐνόσ τῶν ἐπισκόπων προ-

Σωζόμενος, VII, 3.

«Ἐν δὲ τῷ τότε, καὶ Μελέτιον κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἐπανεληθόντος εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, δεινή τις τῷ λαῷ φιλονικία συνέβη. Παυλίνου γὰρ ἔτι περιόντος, οὗ τὴν εὐλάβειαν, ὡς ἔγνωμεν, αἰδεσθεῖς Οὐάλης ὁ βασιλεύς, καταδικάσαι φυγὴν οὐκ ἐτόλμησεν, οἱ μὲν, σύνθρονον αὐτοῦ γενέσθαι Μελέτιον ἤξιουν. Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν τὰ Παυλίνου φρονούντων, καὶ τὴν Μελετίου χειροτονίαν διαβαλλόντων, ὡς ἰπὸ Ἀρειανῶν ἐπισκόπων γεγεννημένην, βίᾳ τὸ σπουδαζόμενον εἰς ἔργον ἦγον οἱ Μελετίου ἐπαινέται. Πληθος γὰρ οὗ τὸ τυχὸν ὄντες, ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον ἀνεβίβασαν αὐτόν. Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ λαοῦ χαλεπαίνοντος, καὶ στάσεως προσδοκωμένης, θαυμαστὴ τις ἐκράτησε βουλή, πρὸς ὁμόνοιαν αὐτοὺς ἄγουσα. Συνεδόκει γὰρ ὄρους λαβεῖν παρὰ τῶν ἐπισκοπεῖν τὸν ἐνθάδε θρόνον ἐπιτηδείων εἶναι νομιζόμενων, ἢ προσδοκωμένων ὧν ἦσαν ἕτεροι πέντε, καὶ Φλαβιανός, ὡς οὔτε σπουδάσουσιν, οὔτε χειροτονίαν ἐπ' αὐτοῖς γενομένης, ἀνεξοιταῖ ἐπισκοπεῖν, ἐς ὅσον Παυλῖνος ἢ Μελέτιος τῷ

Θεοδώρητος, V, 3.

«Μελέτιος δὲ, ὁ πάντων ἀνθρώπων πραότατος, φιλοφρόνως ἅμα καὶ ἠπίως ἔφη πρὸς τὸν Παυλῖνον· «Ἐπειδὴ καὶ ἐμοὶ τὸνδε τῶν προβάτων τὴν ἐπιμέλειαν ὁ τῶν προβάτων ἐνεχειρίσῃ Κύριος, καὶ σὺ τῶν ἄλλων ἀναδέδεξαι τὴν φροντίδα, κοινώνει δὲ ἀλλήλοις τῆς εὐσεβείας τὰ θρέμματα, συνάψωμεν, ὦ φιλότῃ, τὰ ποιμνία, καὶ τὴν περὶ τῆς ἡγεμονίας καταλύσωμεν διαμάχην· κοινῇ δὲ τὰ πρόβατα νέμοντες, κοινῇ αὐτοῖς προσενέγκωμεν θεραπείαν. Εἰ δὲ ὁ μέσος θῶκος τὴν ἔριν γεννᾷ, ἐγὼ καὶ ταύτην ἐξελάσαι πειράσομαι. Ἐν γὰρ τούτῳ τὸ θεῖον προτεθεικῶς Εὐαγγέλιον, ἐκατέρωθεν ἡμᾶς καθήσθαι παρεγγυᾷ· καὶ εἰ μὲν πρῶτος ἐγὼ δεξαίμην τοῦ βίου τὸ πέρας, μόνος σχῆς, ὦ φίλος, τὴν τῆς ποιμνῆς ἡγεμονίαν. Εἰ δὲ σὺ πρότερος τοῦτο πάθῃς, ἐγὼ πάλιν εἰς δύναμιν τῶν προβάτων ἐπιμελήσομαι». Ταῦτα ἡπίως μὲν ἅμα καὶ φιλοφρόνως ὁ θεῖος εἶπε Μελέτιος· Ὁ δὲ Παυλῖνος οὐκ ἔστειξεν».

‘Οποία δὲ ἦτο ἡ δύναμις καὶ τὸ κῦρος τοῦ Μελετίου κατεδείχθη ἐκ τῶν ἐπακολουθησάντων γεγονότων. Διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς νίκης τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ Μελέτιος συνεκάλεσεν ἐν Ἀντιοχείᾳ σὺνδον τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς¹. Ἐκατὸν πενήντα τρεῖς ἐπίσκοποι συνέδραμον κατὰ Σεπτέμβριον ἢ Ὀκτώβριον τοῦ 379, ἐννέα μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασι-

τελευτήσαντος, ἀλλὰ συχωρεῖν τὸν ὑπολειφθέντα κατέχειν τοῦ προαπεθόντος τὸν θρόνον. Οὕτω δοθέντων τῶν ὄρκων, ὁ λαὸς εἶχεν ὁμόνοιαν, καὶ οὐκέτι πρὸς ἀλλήλους διεκρίνοντο».

βίῳ περιῶσι συχωρεῖν δὲ θατέρου τελευτήσαντος, τὸν ἕτερον μόνον τὴν ἐπισκοπὴν ἔχειν. Κατὰ ταῦτα δὲ δοθέντων τῶν ὄρκων, σχεδὸν τὸ πᾶν ὁμονόει πληθος».

Τίνα ἱστορικὴν ἀξίαν ἔχουσι ταῦτα; Τὰ κείμενα Σακράτους καὶ Σαζομένου συμφωνοῦσιν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Μελετίου ἐκ τῆς ἑξορίας, ἐνόμισαν οἱ «προσκείμενοι», ὅτι ἡ συμφιλίωσις θὰ ἐπῆρχετο ἐὰν ὁ Μελέτιος καὶ ὁ Παυλῖνος ἀνεδικνύοντο σύνθρονοι. Ὁ Παυλῖνος ὅμως ἠρνήθη νὰ δεχθῆ «σύνθρονον» τὸν χειροτονηθέντα ὑπὸ ἀρειανῶν. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐνεθρόνισε τὸν Μελέτιον εἰς μίαν τῶν πρὸ τῆς πόλεως τῆς Ἀντιοχείας ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν φιλονικιῶν καὶ ἐν τέλει ἡ ὁμόνοια ἐπετεύχθη διὰ «συνθήκης», καθ’ ἣν ἐν περιπτώσει θανάτου τοῦ ἐνὸς τῶν δύο ἐπισκόπων, οὐδεὶς τῶν ὑποψηφίων θὰ ἐδέχετο χειροτονίαν, ἀλλὰ θὰ ἀνεγνωρίζετο μόνος ἐπίσκοπος ὁ ἐπιζῶν. Ἀλλ’ ἄλλην τινὰ μαρτυρίαν ἐπικυροῦσαν τὰ περὶ τῆς δῆθεν «συνθήκης» ταύτης οὐδαμῶθεν ἔχομεν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου γνωρίζομεν ἀποπειρᾶν προσεγγίσεως Μελετίου καὶ Ἀθανασίου, καθὼς καὶ τὴν ρητὴν βεβαίωσιν, ὅτι μόνος ὁ Μελέτιος ἀνεγνωρίζετο ἐν Ἀνατολῇ κανονικὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Οὐδεὶς ὑπαινιγμὸς ὑπάρχει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἑκαίνιας περὶ ἀποπειρᾶς συμφιλίωσεως κατὰ τοὺς ὄρους τοὺς ἐκτιθεμένους ὑπὸ τῶν δύο ἱστορικῶν. Ὁ Παυλῖνος ἠγνοήθη ἀπολύτως, οὐδ’ ἦτο δυνατόν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας νὰ ἀφεθῆ εἰς τοῦτον πρωτοβουλία ἀναγνωρίσεως τοῦ Μελετίου ὡς «συνθρόνου». Τοῦτο ἄλλως εἶναι ἀντίθεσιν πρὸς τὴν στάσιν τοῦ Παυλίνου, θεωροῦντος ἑαυτὸν μόνον ὀρθόδοξον καὶ ἀξιούντος νὰ καταλάβῃ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀντιοχείας. Ἡ στάσις δὲ αὕτη προσέκαλεσεν τὸν ἔλεγχον τοῦ Φλαβιανοῦ, καθ’ ὃν ὁ Παυλῖνος μὴ δεχόμενος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις, δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν πίστιν τοῦ Δαμάσου, ἀναγνωρίζοντος μίαν οὐσίαν καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν τῇ Τριάδι. Τὰ περὶ «συνθήκης» ἀποτελοῦσιν ἀπηχῆσεις τῶν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων συζητήσεων καὶ τῶν σχεδίων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς συμφιλίωσεως. Τὰ δὲ περὶ τοῦ ὄρκου τῶν ὑποψηφίων εἶναι παιδαριῶδη. Διότι οἱ ἐπιβαλόντες δῆθεν τὸν ὄρκον ἠδύναντο νὰ μὴ ἐκλέξωσιν οὐδένα τῶν ὑποψηφίων. Εἶναι δὲ καὶ ἀκατανόητος ἡ ὑπαρξὶς δύο ἐπισκόπων ἐν τῇ αὐτῇ ἐπισκοπῇ. Ὅτε ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Λιβέριος ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἑξορίας του εὗρε τὴν ἐδραν του κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Φήλικος, ὁ Κωνσταντῖος διέταξεν ὅπως ἀμφοτέρω «κοινῇ τὴν ἐκκλησίαν» ἰθύνωσιν. Τὸ πλῆθος ὅμως ἀπέκρουσε τοῦτο: «εἰς Θεός, εἰς Χριστός, εἰς ἐπίσκοπος» (Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 14).

1. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. ἱστ., V, 9. «... ἐπὶ πλείον ψυχαγωγηθῆναι δυνήσεσθε, τῷ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ τόμῳ παρὰ τῆς ἐκεί συνελθούσης συνόδου γεγεννημένῳ καταξιώσαντες ἐντυχεῖν», ἔγραφεν ἡ ἐν ΚΠόλει σύνοδος τοῦ 382 πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει ἐπισκόπους.

λείου². Μεταξὺ τῶν συνέδρων ἦσαν ἐπίσκοποι διακεκριμένοι. Ἐκτὸς τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσάτων, παρευρίσκοντο ὁ Νύσσης Γρηγόριος, ὁ Λαοδικεῖας Πελάγιος, ὁ Τύρου Ζήνων, ὁ Ἐδέσσης Εὐλόγιος, ὁ Ταρσοῦ Διδώωρος. Ἡ σύνοδος ἀνενέωσε τὴν πίστιν τῆς Νικαίας καὶ διεδήλωσεν ὄχι μόνον τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτῆς διὰ τῆς διατυπωθείσης ὁμολογίας πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰρήνευσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς. Καίτοι δὲ δὲν διεσώθησαν τὰ πρακτικὰ αὐτῆς, δυνάμεθα ἀδιστακτικῶς νὰ εἰπωμεν ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη σύνοδος ἦτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ ἀτυχῆ διαβήματα τοῦ Δαμάσου καὶ ἐν γένει ἀποδοκιμασία τῆς ὅλης στάσεως τῆς Ρώμης. Ὁ Παυλῖνος ἠγνοήθη πλήρως. Οὐδεὶς ἀνέφερε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἀνεγνώρισε τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ «ἀπεσταλμένου» τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς εὖρον ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν τῆς περισώσεως καὶ τῆς ἀνορθώσεως τῆς ἀποστολικῆς τῶν ἐκκλησιᾶς. Ἡ πλήρης ἐπικράτησις τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἡ ἐπιτευχθεῖσα ἐνότῃς τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῆς περὶ τὸν Μελέτιον, παρεσκεύασε τὴν σύγκλησιν τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς συνόδου διὰ τὴν καταδίκην νεοφανῶν αἱρέσεων, τὸν ὀριστικὸν καθορισμὸν τῆς πίστεως καὶ τὴν λήψιν διοικητικῶν ἀποφάσεων ἐκτάκτου σπουδαιότητος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδον, ὁ Μελέτιος ἐκαλεῖτο μεθ' ἀπάσης τῆς ἐν Ἀνατολῇ ἱεραρχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπισκόπου τῆς βασιλευούσης πόλεως.

Γ.—ΤΟ ΠΡΕΣΒΕΙΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. ΝΕΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδοκίμαζε θλιβερωτάτας περιπετείας ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἀρειανῶν. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας πρωτευούσης ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς κατέλαβεν αὐτομάτως ἑξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἐβάρυνε σπουδαίως. Ἡ ἀπολύτως δὲ συγκεντρωτικὴ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τῆς Ρώμης καὶ τὰ δραματισθέντα ἱστορικὰ γεγονότα ἔστρεφον ἤδη τὸν ὀρθόδοξον κόσμον τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὸ νέον κέντρον τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντες ἐπίσκοποι καθίστων τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς κοινωὸν τῶν ἐπαρχιακῶν τῶν ζητημάτων, ἐζήτουν τὴν παρέμβασιν αὐτοῦ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι καὶ συνδισκέπτοντο ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέ-

2. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης. Migne, 46, 973. «Ἐνατος ἦν μετὰ τὸ πάθος τοῦτο (τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου) μῆν, ἢ μικρὸν ὑπέρ τοῦτο, καὶ σύνοδος ἐπισκόπων κατὰ τὴν Ἀντιόχου πόλιν ἠθροίζετο, ἧς καὶ ἡμεῖς μετέσχομεν».

σεων. Ἡ τοιαύτη συνδιάσκεψις περὶ τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐνδημούντων ἐπισκόπων, ἀπετέλει ὄρον ἀπαραίτητον διὰ τὴν λύσιν τῶν μερικῶν ζητημάτων. Ὁ μ. Κωνσταντῖνος ἀνεγνώριζεν ἤδη τὴν ἰδιάζουσαν σπουδαιότητα τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτε ἀνεκάλεσε τὸν Ἄρειον ἐκ τῆς ἑξορίας, παραπεισθεὶς περὶ τῆς δῆθεν ὀρθότητος τῆς πίστεώς του, προσεκάλεσε τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρον νὰ δεχθῆ εἰς κοινωνίαν τὸν αἵρεσιάρχη. Ἦτο προφανὴς ἡ σημασία, τὴν ὁποίαν θὰ προσελάμβανεν ἡ ἐπιτυχία τοῦ διαβήματος τούτου.

Ὁ Γελάσιος (III, 15) διέσωσεν ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μ. Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἔχον ὡς ἐξῆς· «εἴπερ οὖν τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσης ὀρθῆς καὶ εἰσαεὶ ζωῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἀντιποιοιμένους αὐτοὺς εὗρητε—τοῦτο γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν φρονεῖν διεβεβαίωσαντο—προνοήσατε πάντων, παρακαλῶ»¹. Ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ πληθυντικοῦ «εὗρητε, προνοήσατε» θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ μ. Κωνσταντῖνος διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπηυθύνετο πρὸς ὁμάδα ἐπισκόπων, πρὸς σύνοδον περὶ τὸν Ἀλέξανδρον, καίτοι δὲν ἠγνόει, ὅτι ὁ Ἄρειος εἶχεν ἀναθεματισθῆ ὑπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ οὐδεὶς ἐπίσκοπος ὀρθόδοξος ἢ ὁμὰς ἐπισκόπων ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετ' αὐτοῦ.

Κυρίως ὅμως ἡ γνώμη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐβάρυνε καὶ ἐντεῦθεν ὁ σκληρὸς αὐτοῦ ἀγὼν κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν περὶ τὸν Εὐσέβιον καὶ αἱ δεινὰ ἀπειλαὶ τούτων ὅπως ἀναγκασθῆ εἰς ὑποχώρησιν ὁ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως². Ἡ τοιαύτη στάσις τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἐπισκόπων δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι διάφορος καὶ ἔναντι τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Θεόγνιδος Νικαίας. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οὗτοι ἐδέχθησαν μὲν τὸ Σύμβολον τῆς Νικαίας, ἀλλ' ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ, ἀφοῦ ἐπέκριναν τὸν ὄρον «ὁμοούσιος».

1. Παρὰ Ceriani, Monum. Sacra, I, σ. 145. Ἡ γνησιότης τοῦ ἀποσπάσματος ἠμφεσβητήθη ἐπειδὴ φέρει ἐπιγραφὴν πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας. Ὁ Loeschke δέχεται τὸ γνήσιον, καθὼς καὶ ὁ L. Duchesne, φρονῶν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐπιγραφὴ ἦτο μόνον «πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον» καὶ ὅτι ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐν τῇ συλλογῇ δεικνύει, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν προκάτοχον τοῦ Ἀθανασίου (Histoire ancienne de l' Eglise, II, σ. 183, σημ. 2).

2. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., I, 37. «... εἰς ἀγῶνα μέγιστον κατέστη ὁ Ἀλέξανδρος» καὶ μάλιστα μὲν, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πολλὰ διηπεῖλει αὐτῷ...». Θεοδώρητου, Ἐκκλ. ἱστορ., I, 14. Ὁ Ἀλέξανδρος, καθὼς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, δὲν συνῆνεσαν εἰς τὴν βασιλικὴν σύστασιν. Τὸν Ἄρειον δὲ ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν ἢ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἐν Ἱεροσολύμοις (335) σύνοδος, «τοῖς βασιλέως γράμμασι πεμφαρχοῦσα» (Σωκράτους, αὐτόθι, I, 33). Τὸ διάβημα τῶν ἐπισκόπων τούτων προφανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναιρέσῃ ἀπόφασιν οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ἰούλιος, ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναθροισθέντας ἐπισκόπους (340), ἐπέκρινε τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν ὡς μονομερῆ, παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα καὶ ἀτιμάζουσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον. (Ἀθανασίου, Ἀπολογητικὸς κατὰ ἀρειανῶν, 21, Migne, 25, 288).

Δὲν ὑπέγραψαν ὁμῶς εἰς τὸν προσωπικὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ἀρείου. Ἐδόθη εἰς αὐτοὺς προθεσμία μετανοίας, ἀλλὰ τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν Σύνοδον ἐδέχθησαν εἰς κοινωνίαν ἀρειανῶν ἀλεξανδρεῖς, ὁ δὲ μ. Κωνσταντῖνος ἐξώρισεν αὐτοὺς εἰς Γαλίαν. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν σύνοδος τις ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Ἡ πράξις τῶν δύο ἐκείνων ἐπισκόπων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἀνεθεματίζοντο καὶ αὐτοὶ ἄνευ ἄλλης διαδικασίας. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν, ὅτι κατεψηφίσθησαν «πρὸ κρίσεως»¹, ἦτο ἀσύστατος. Πιθανῶς, οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ὑπέδειξαν τὴν συνέπειαν τῆς πράξεως τῶν δύο ἐπισκόπων εἰς τὸν μ. Κωνσταντῖνον, οὗτος δὲ προέβη εἰς τὴν ἐξορίαν τῶν².

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀρείου, οἱ δύο ἐξόριστοι ἐνόμισαν εὐκαιρὸν τὴν περίστασιν, ὅπως ζητήσωσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν. Τὸ «βιβλίον μετανοίας», τὸ ὁποῖον ἔγραψαν, ἀπέστειλαν «τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων»³. Ἡ κατ' αὐτῶν κατηγορία—διετείνοντο οἱ ἐξόριστοι ἐπίσκοποι—ἦτο ἔργον «συκοφαντῶν», καθ' ὅσον ἐκεῖνοι ὑπέγραψαν εἰς τὴν πίστιν οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Ἀρείου, περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ ὁποίου δὲν εἶχον πεισθῆ. Ὁμολογοῦν, ὅτι ἦσαν «σύμψηφοι» ἀκολουθοῦντες τὰ κεκριμένα παρὰ τῶν ὀρθοδόξων, ἐξήτουν δὲ ὅπως οἱ ἐπίσκοποι δεῖξωσι φιλανθρωπίαν καὶ ἀνακαλέσωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐξορίας.

Ἐκ τῆς φράσεως τοῦ γραμματοῦ «Εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν σύνοδος...», καθὼς καὶ ἐκ τῶν διαληφθέντων ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ μ. Κωνσταντίνου «καὶ δεύτερον ἐκάλει (ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς ἐπισκόπους) καὶ πάλιν ἔμειπτε τοῖς αὐτοῖς»⁴, ἐνομίσθη (Seeck, Lietzmann κλπ.), ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος συνεκάλεσεν ἐκ δευτέρου τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας⁵. Ἡ γνώμη αὕτη προέρχεται ἐξ ὑποθέσεων· δὲν μαρτυρεῖται ἱστορικῶς. Τὰ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι ἐκφράσεις γενικαί. Τὸ «βιβλίον μετανοίας» ἀπεστάλη πρὸς ἐπισκόπους προφανῶς μετασχόντας τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Οἱ ἐκ τούτων ἐνδημοῦντες ἐν Κωνσταντινουπόλει θὰ ἐξήτασαν ἐν συνόδῳ τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ κυρίως ἐπεβάλλετο ἡ θέλησις τοῦ αυτοκράτορος.

Οἱ ἐπανελθόντες ἐκ τῆς ἐξορίας (τέλη τοῦ 328) ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας «ἐξώθησαν» τοὺς μετὰ τὴν καθαιρέσιν τῶν χειροτονηθέντας «εἰς τὸν τόπον αὐτῶν» καὶ κατέλαβον τὰς ἐδρας τῶν⁶.

1. Σακράτους, αὐτόθι, I, 14.

2. Κατὰ τὸν Β. Στεφανίδην (Ἡ ἐκ δευτέρου τῷ 327 σύγκλησις τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης οἰκουμ. Συνόδου (325), ἐν Ἐπετηρίδι Βυζαντινῶν σπουδῶν, ζ', 1929, σ. 45-53), σύνοδος ἐνδημοῦσα ἐν Νικομηδείᾳ «ὡς φαίνεται» καθήρσεν ἀμφοτέρους.

3. Σακράτους, αὐτόθι, I, 13. Κατὰ δὲ τὸν Σωζόμενον (Ἐκκλ. ἱστορ. II, 16), «τοῖς ἐπισκόποις». Περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ «βιβλίου» ἐκείνου προβάλλονται διάφοροι ἀντιρρήσεις. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 49. G. Bareille, ἐν Dictionnaire de théol. catholique, V², 1542.

4. Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, III, 23.

5. Πρβλ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἀθήναι, 1948, σ. 165.

6. Σακράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., I, 14 καὶ 23. Σωζόμενου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 16.

Ἦδη ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἶνε ἀρκούντως ἰσχυροί, ὥστε νὰ ἐπιβάλωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῶν πολιτικῶν. Μετὰ τὰ ἐν Τύρῳ (335) χαλκευθέντα κατὰ τοῦ Ἀθανασίου καὶ τὴν αὐστηρὰν τοῦ Κωνσταντινίου ἐπιστολὴν τὴν προσκαλοῦσαν τοὺς ἐν Τύρῳ συνεδριάσαντας εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι συνῆλθον ἐν συνόδῳ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τοῦ Ἀγκύρας Μαρκέλλου.

Οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον¹. Ὁ Μάρκελλος ἔλεγε «τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ Μαρίας τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι καὶ τέλος ἔξειν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν»². Ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀθανάσιον ὁ Μάρκελλος δὲν ἦτο ἐνσυνειδήτως αἰρετικός³. «Ὡς ζητῶν» ἐξωλίσθησεν εἰς τούτῃς δοξασίας. Ἐν τούτοις, ἢ ἐν Κων)πόλει σύνοδος τῶν ἐπισκόπων ἐκείνων καθήρσεσεν αὐτόν.

Ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία τῆς ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως ἔβαινε ἀξαναμνήν ἄλματωδῶς· μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἤρκεσεν, ὅπως ἡ ἐπισκοπικὴ ἔδρα τῆς ἐκκλησίας ταύτης καταλάβῃ θέσιν ἐξέχουσαν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ. Ὁ Σωζόμενος μεταξὺ τῶν «ἐπισημοτάτων θρόνων, Ἀλεξανδρείας τῆς κατ' Ἀγυπτον καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ» περιλαμβάνει καὶ «τὴν παρὰ τὸν Ἑλλησποντον βασιλίδα πόλιν»⁴. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ δεινοὶ ἀγῶνες διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἔδρας ταύτης καὶ οἱ σκληροὶ ἀνταγωνισμοὶ ἀρειανῶν καὶ ὀρθοδόξων, ὡς εἰδείχθη ἐν τῇ ἐκλογῇ διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

2. Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ

Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος φέρεται ὑποδείξας ὡς διαδόχους δύο ὑποψηφίους· τὸν πρεσβύτερον Παῦλον, νέον μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ συνετὸν καὶ διδακτικόν, καὶ τὸν γηραιὸν διάκονον Μακεδότιον. Ὁ προσωπικὸς ἀνταγωνισμὸς ὑπῆρξε κρατερός. Ἡ περὶ τὸν Εὐσέβιον ἀρειανικὴ μερὶς ἔδρασε σκοτίως. Ὁ Παῦλος ἐφθονεῖτο καὶ ἔνεκα τῆς ρητορικῆς του ἱκανότητος, ἐνεφανίσθησαν δὲ οἱ διάφοροι ὑποκριταὶ καὶ ἠθικοί, οἵτινες διέβαλλον τὸ ἠθὸς του, ὡς μὴ «εὖ βεβιωκότος»⁵.

1. Ἀθανασίου, Ἐπιστολὴ τοῖς τὸν μονήρῃ βίον ἀσκοῦσιν, 6. Migne, 25, 700.

2. Σωζόμενου, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 33. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., I, 36. Πρβλ. F. Loofs, Marcellus von Ancyra, ἐν Herzog - Hauck, Realencyclopaedie für protest. Theologie und Kirche⁸, XII, 259 - 265. Hefele - H. Leclercq, Histoire des conciles. Paris, 1907, 1°, 672.

3. Ἀθανασίου, Ἀπολογητικὸς κατὰ ἀρειανῶν, 47. Migne, 25, 332. «Ἄ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἶρηκε, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν». Ὁ μ. Βασίλειος ἔγραφε περὶ τῶν δοξασιῶν τοῦ Μαρκέλλου τὰ ἑξῆς· «Ὅτε τὸν υἱὸν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὁμολογῶν, ἀλλὰ προσενεχθέντα καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα εἰς τὸν ὄθεν προῆλθεν, οὔτε τὸν Παράκλητον ἰδίᾳ ὑπεστηρέναν συγχωροῦν» (Ἐπιστ. 263, 2).

4. Ἐκκλ. ἱστορ. III, 7.

5. Σωζόμενου, αὐτόθι, III, 3.

Τὸ ἀκριβὲς ὅμως ἦτο, ὅτι ὁ Εὐσέβιος ἀφοῦ πρότερον εἶχε κατορθώσει νὰ μετατεθῇ ἐκ τῆς Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν, νῦν «ἐπωφθαλμία» τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπεζήτηε διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐπιβῇ αὐτῆς¹. Ἄλλ' ἢ μερὶς τῶν ὀρθοδόξων ἦτο εἰσέτι ἰσχυρά, ὑπερίσχυ-σεν ὁ Παῦλος καὶ χειροτονήθη ὑπὸ τῶν «ἐνδημούντων τῇ πόλει» ἐπισκόπων².

Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ συμμετοχὴ αὐτῆ ἐνδημούντων ἐπισκόπων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη προσλαμβάνει ἰδιάζοντα ὅλως χαρακτῆρα. Διότι οἱ ἐνδημούντες προέρχονται ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους καὶ προφανῶς ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐκλογὴν. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη δὲν ἐμφανίζεται πλέον ὡς ζήτημα τοπικόν, ἀφορῶν εἰς μόνην τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ζήτημα γενικόν, προκαλοῦν τὸ διαφέρον συμ-πάσης τῆς ἱεραρχίας τοῦ κράτους.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Παύλου ἐβλήθη διττῶς.

Ἡ γερωντικὴ φιλοδοξία τοῦ Μακεδονίου ἐτρώθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας. Πρὸς ἐκδίκησιν ὁ εὐλαβὴς Μακεδόνιος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακινήσῃ τὰς γνω-στάς διαβολὰς κατὰ τοῦ Παύλου. Τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισε νὰ εὐρίσκηται εἰς κοινωνίαν μετὰ τοῦ νέου ἐπισκόπου³. Ἄλλ' εἰς τὴν διαβολὴν παρεσύρθη καὶ ὁ Κωνσταντίος, ὁ ὁποῖος ἄλλως δὲν ἦτο εὐνους πρὸς τοὺς «ὀμοουσιανούς».

Ταῦτοχρόνως ὁ Εὐσέβιος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἡρακλείας Θεοδώρου προσέβαλον τὸ κύρος τῆς χειροτονίας τοῦ Παύλου. Ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἡ χειροτονία ἐγένετο ἄνευ τῆς γνώμης αὐτῶν, ἀμέσως διαφερομένων περὶ αὐ-τῆς ὡς γειτόνων⁴. Ὁ Θεόδωρος ἐσκέπτετο ὡς μητροπολίτης Θράκης. Ὁ δὲ Εὐσέβιος ὡς ἐπίσκοπος πόλεως, ἐν ἧ εἶχον ἐδρεύσει βασιλεῖς, προσέβαλε δι-καίωμα ἀνύπαρκτον. Ἄλλ' ἤδη ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους καὶ ἡ ἔδρα τοῦ χριστιανοῦ αὐτοκράτορος, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ αὐτῆς ἔχει κατ' ἀκολουθίαν τὴν ὑπεροχὴν, τὴν ὁποίαν οἱ ἐπίσκοποι ἀναγνωρίζουσι καὶ καθιστῶσι περιττὴν τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ἡρακλείας, ὅστις ἐπι-προσθέτως ἦτο ἀρειανός.

Ἐκ τῆς ἐπιτηδειότητος τῆς πλεκτάνης ἐξήφθη ἡ ὀργὴ τοῦ Κωνσταν-τίου. Ὅτε δὲ οὗτος ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν συνεκάλεσεν ἐξ ἀρειαν-ῶν ἐπισκόπων «συνέδριον», ὅπερ καθήρεσε τὸν Παῦλον. Ἐπίσκοπος Κων-σταντινουπόλεως ἀνεδείχθη ὁ Εὐσέβιος, κατορθώσας οὕτω νὰ ἱκανοποιήσῃ

1. Ἀθανασίου, *Historia arianorum*, 7. Migne, 25, 701' «Ἐπωφθαλμία, θέ-λων ἀρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως· οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς Νικομή-δειαν μετέλθεν».

2. Σωζομένου, *αὐτόθι*, III, 3.

3. Ἀθανασίου, *ἐνθ'* ἀνωτέρω, Migne, 25, 701' «Καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐ-τοῦ Μακεδόνιος... κεκοινωνήκεν αὐτῷ, καὶ πρεσβύτερος ἦν ὑπ' αὐτὸν τὸν Παῦλον».

4. Σωζομένου, *ἐνθ'* ἀνωτέρω »...παρὰ γνώμην Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας καὶ Θεοδώρου τοῦ ἐν Θράκῃ Ἡρακλείας, οἷς ὡς γείτοσιν ἡ χειροτονία διέφερεν».

ἀθεμίτως τὴν φιλοδοξίαν του¹. Τὸ ἄσβεστον μῖσος τοῦ ἐπισκόπου τούτου κατὰ τοῦ Ἀθανασίου ἐρρῶθιμιζε καὶ τὰς σχέσεις του μετὰ τῆς Ρώμης.

3. Ο ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΚΑΙ Η ΡΩΜΗ

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν εἶχε θεμελιώσει ὁ μ. Κωνσταντίνος, ὁ Εὐσέβιος ὡς ἐπίσκοπος ἤδη Κωνσταντινουπόλεως συνεκρότησε σύνοδον κατὰ τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέφει ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν 23ην Νοεμβρίου 337². Εἷς πρεσβύτερος καὶ δύο διάκονοι ἐξαπεστάλησαν εἰς Ρώμην διὰ νὰ κοινοποιήσωσιν εἰς τὸν Ἰούλιον τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου περὶ τῆς δικαίας δῆθεν καθαιρέσεως τοῦ Ἀθανασίου³.

Ὁ Ἰούλιος ἐκάλεσεν εἰς Ρώμην τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, ὅπως ἐξετασθῶσιν ἐν συνόδῳ αἱ κατηγορίαι. Ὁ Εὐσέβιος ἐγνώριζε τὰς εὐνοϊκὰς διαθέσεις τῆς Δύσεως ἔναντι τοῦ Ἀθανασίου, δὲν ἤθελε νὰ δεχθῆ μείωσιν τοῦ κύρους τῶν συνόδων Τύρου καὶ Ἀντιοχείας διὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ πάλιν ἐν Ρώμῃ τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων τούτων καὶ οὕτω ἢ πρόσκλησις τοῦ Ἰουλίου δὲν ἐγένετο δεκτὴ. Ἡ ἐν Ρώμῃ σύνοδος ἐδικαίωσε τὸν Ἀθανάσιον καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν Παῦλον, τὸν Γάξης Ἀσκληπᾶν, τὸν Ἀγκύρας Μάρκελλον καὶ τὸν Ἀδριανουπόλεως Λούκιον. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς δυτικῆς συνόδου ἀνεκοινώθη διὰ γραμμάτων πρὸς τοὺς περὶ τὸν Εὐσέβιον. Ἄλλ' οὗτοι «ἔβριον ἐποιοῦντο τὴν ἐπίπληξιν»⁴ καὶ διὰ γραμματος πρὸς τὸν Ἰούλιον ἐδήλωσαν, ὅτι δὲν ἀνεγνώριζον εἰς αὐτὸν δικαίωμα ἀποκαταστάσεως τῶν ἀποβληθέντων ὑπὸ τῆς συνόδου αὐτῶν ἐπισκόπων, ἀφοῦ ἄλλως καὶ αὐτοὶ δὲν ἀνemiχθήσαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ναυάτου.

Ὁ Ἰούλιος ἀπήντησε διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς, ἐπιμείνας εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅτι τὰ γενικὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα δέον νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ μονομερῶς, ἐπειδὴ ἡ μονομέρεια ἐνῶ δὲν ἔχει ἰσχύν, εἶναι ἄμα καὶ ὑποπτος. Ὁ «ἐκκλησιαστικὸς κανὼν»—ἐγράφεν ὁ Ἰούλιος—ἀπῆται ὅπως τὸ δίκαιον ὁρισθῆ «παρὰ πάντων», ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο καὶ ἐπομένως ὁ Ἰούλιος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι «σύμφηρος»⁵. Οὐδόλως ὑποστηρίζει ὁ ἐπίσκοπος οὗτος, ὅτι ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ παρενέβη εἰς τὸ ζήτημα τῶν διωκομένων ἐπισκόπων. Πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἐπίσκοποι ἦσαν σύμφηροι, ὅπως ἐπικουρήσωσιν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου. Τὴν ἀρχὴν

1. Ὁ Εὐσέβιος κατέλαβε τὴν ἔδραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 338 ἢ ἀρχὰς τοῦ 339 (Cavallera, G. Bareille).

2. L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Église*, II, 196.

3. Θεοδωρήτου, *Ἐκκλ. ἱστορ.*, II, 4. Σωκράτους, *Ἐκκλ. ἱστορ.*, II, 11.

4. Σωκράτους, *Ἐκκλ. ἱστορ.*, II, 16.

5. Ἀθανασίου, *Ἀπολογητικὸς κατὰ ἀρειανῶν*, 20-25. Migne, 25, 281 ἐξ.

ὅμως ταύτην οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι ἠγγνόσαν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ἐν Ἀντιοχεια ὀχίσματος, παρὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων καὶ μάλιστα τοῦ μ. Βασιλείου.

Τὸ γράμμα τοῦ Ἰουλίου ἐλήφθη, ὅτε πλέον ὁ Εὐσέβιος εἶχεν ἀποθά-
νει (341 ἢ ἀρχὰς τοῦ 342). Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἐμαρτύρουν, ὅτι
οἱ ἀρειανοὶ ἐνόουν νὰ ἐπιβάλωσι παντὶ τρώπῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκο-
πον τῆς μερίδος τῶν. Ὁ ὀρθόδοξος λαὸς τῆς πόλεως εἰσήγαγεν «αὐθὺς εἰς
τὴν ἐκκλησίαν»¹ τὸν Παῦλον. Ἄλλ' οἱ ἐπτὰ ἀρειανοὶ ἐπίσκοποι, οἱ ὀπαδοὶ
τοῦ Εὐσεβίου, ἔχειροτόνησαν τὸν Μακεδόνιον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπό-
λεως. Ἐκ τοῦ διχασμοῦ τούτου προεκλήθησαν αἱματηραὶ ταραχαί. Ὁ Κων-
στάντιος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν στρατηλάτην τῆς Θράκης Ἐρμογένην νὰ
ἀπελάσῃ βιαίως τὸν Παῦλον. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων ἐστασίασεν,
ἢ οἰκία τοῦ Ἐρμογένους ἐπυρπολήθη καὶ οὗτος ἐφονεύθη καθὼς καὶ πολλοὶ
ἄλλοι. Ἔνεκα τῶν γεγονότων τούτων, ὁ Κωνστάντιος ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ ἐξ
Ἀντιοχείας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξώρισεν², ἐτιμώ-
ρησε δὲ τοὺς πολίτας τῆς πόλεως διὰ τῆς στερήσεως τοῦ παρεχομένου ἡμε-
ρησίου σιτηρεσίου, τοῦ διανεμομένου εἰς τέσσαρας χιλιάδας ἀτόμων. Δὲν
ἀνεγνώρισε τὴν χειροτονίαν τοῦ Μακεδονίου ὡς γενομένην ἄνευ τῆς γνώμης
του, ἀλλ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἱεροουργῇ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ἣ ἔχειρο-
τονήθη³.

Φαίνεται, ὅτι ὁ Παῦλος κατώρθωσε νὰ κρυβῇ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ νὰ
ἀναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν ἔδραν του μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσταντίου
εἰς Ἀντιόχειαν. Διότι οὗτος πληροφορηθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ περὶ τοῦ διαβή-
ματος τοῦ Παύλου, διέταξε τὸν ἐπαρχὸν Φίλιππον νὰ ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς ἐκκλη-
σίας τὸν Παῦλον καὶ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸν Μακεδόνιον. Πρὸς ἀποφυγὴν νέας
στάσεως τοῦ πλήθους, ὁ Φίλιππος μετεχειρίσθη στρατήγημα διὰ νὰ συλ-
λάβῃ τὸν Παῦλον. Ἄλλ' οὗτος οὐδόλως ἀντετάχθη, ἐπεβίβάσθη πλοίου καὶ
ἐστάλη εἰς Θεσσαλονίκην, ἰδιαιτέραν πατρίδα του. Ἦτο ἐλεύθερος, κατὰ
τὸν Σωκράτην⁴, νὰ μεταβαίῃ εἰς πᾶσαν πόλιν τῆς Ἰλλυρίας, οὐχὶ ὅμως
καὶ εἰς τὰ ἀνατολικά μέρη⁵.

(Συνεχίζεται)

1. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ., II, 12.

2. Εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσοποταμίας, κατὰ τὸν Ἀθανάσιον, *Histor. arianorum*,
7. Migne, 25, 701.

3. Σωκράτους, αὐτόθι, II, 13. Σωζομένου, Ἐκκλ. ἱστορ., III, 7.

4. Σωκράτους, Ἐκκλ. ἱστορ. II, 16.

5. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Μακεδονίου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐπαρχοῦ μετὰ στρατιωτι-
κῆς πομπῆς. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος ἠμποδίζε τὴν διόδον πρὸς τὸν ναόν. Τὴν μὴ
ὑποχώρησιν τοῦ πλήθους οἱ στρατιῶται ἐξέλαβον ὡς ἀντίστασιν καὶ ἐπέπεσον ξιφί-
ρεις κατ' αὐτοῦ. Ἐσφάγησαν τρεῖς χιλιάδες ἑκατὸν πενήκοντα, «ὡς λέγεται» (Σω-
κράτους, ἐνθ' ἀνωτέρῳ).